

บทที่

2

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค จังหวัดลพบุรี

Community Participation in the Development of
the Elderly Quality of Life of Thakhae Sub-District
Lopburi Province

อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ
Orapin Piyasakulkiat

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค จังหวัดลพบุรี

Community Participation in the Development of the Elderly
Quality of Life of Thakhae Sub-District Lopburi Province

อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ¹

Orapin Piyasakulkiat

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ กระบวนการมีส่วนร่วมและแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี การศึกษาใช้วิธีการแบบผสมวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ตำบลท่าแคเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาจากการดำเนินงานระหว่างภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกัน คิดพัฒนากิจกรรมเพื่อนำไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการส่งเสริมขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคและการตระหนักรู้ของประชาชน โดยนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสร้างจุดร่วมในการรวมพลังชุมชนอย่างเข้มแข็ง ใช้หลักการมี

¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต 1761 ถนนพัฒนาการ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ 10250 โทรฯ 02-320-2777 ต่อ 1117 e mail : orapin.piy@kbu.ac.th

ส่วนร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานโดยอาศัยจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมของอาสาสมัครที่มีความพร้อมในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ : กระบวนการมีส่วนร่วม; แนวทางการมีส่วนร่วม; การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of this research were to study the context of community and quality of life of the elderly, participation and the involvement of the community in improving the quality of life of the elderly in Thakae District, Lopburi Province.

The study used a combined approach, including quantitative research, which data obtained from the survey of 308 elderly people and the qualitative research, which data obtained from in-depth interviews, the participation and the focus group. The data received were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

The results found that Thakae District is a historic community with its culture conducive to the involvement of the community. The involvement of community residents together with local authorities helped develop activities contributed to improving quality of life for the elderly, health care, mental health, social and environmental relationships. Moreover, the community involvement approach of Thakae District Administration was encouraged by promoting the awareness of the public, creating a cultural awareness in the community, including powerful harmony driven by the collective awareness of the volunteers who were ready to work and contributed to improve the quality of life of the elderly in the community.

Keywords : Participation Procedures; Guidelines for Participation; Improving the Quality of Life for the Elderly

บทนำ

สังคมไทยอยู่ในสภาวะการณ์ที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี 2564 โดยคาดการณ์ว่าจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดในอีกไม่ถึง 20 ปีข้างหน้า ซึ่งโครงสร้างอายุของประชากรที่เปลี่ยนไปนี้เท่ากับการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมไทยโดยรวม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2559) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยถือเป็นปัญหาเชิงบริบทของประเทศ ทั้งระบบเศรษฐกิจ การจ้างงาน สถาบันครอบครัว ชุมชน แม้กระทั่งการปกครองส่วนท้องถิ่นก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน เนื่องจากโครงสร้างของประชากรเป็นสิ่งที่หล่อหลอมระบบต่าง ๆ ของประเทศ ในการวางแผนการพัฒนาระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2525 – 2544) ต่อเนื่องฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ได้กำหนดไว้ว่าภาครัฐต้องส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการมีงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อสร้างสรรค์และไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของผู้สูงอายุ เพราะเมื่อสังคมมองผู้สูงอายุมีคุณค่า ผู้สูงอายุก็จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมในสังคม National Seniors Commission of Promotion and Coordination of Prime Minister's Office (2002) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ถูกคาดหวังให้เป็นผู้มีบทบาทในการดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ เนื่องจากมีความใกล้ชิดและรู้ความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน โดยมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการคุ้มครอง ดูแล และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่มในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญต่อกลุ่มผู้สูงอายุด้วยการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการ เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ตามแนวทางการบริหารภาครัฐสมัยใหม่

แนวคิด “การมีส่วนร่วมของชุมชน” เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในการพัฒนาซึ่งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมใช้สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเวลาเดียวกัน อันเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ที่มุ่งเน้นในเรื่องความสมัครใจ การมีอิสระภาพ มีความเสมอภาค การรวมพลังอย่างเข้มแข็ง มีความสอดคล้องกับความจำเป็น ความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ รวมไปถึง

คุณภาพชีวิตของการรวมกลุ่มทางสังคม (Social Inclusion) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มทางสังคม สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มทางสังคม บทบาทในการดำเนินชีวิตและการช่วยเหลือสนับสนุนต่าง ๆ (WHO and UNCEF, 1978 ; ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2552 ; นรินทร์ชัย พัฒนพงษา, 2538 ; โกวิทย์ พวงงาม, 2553 ; Beadle-Brown et al., 2008)

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดกลาง แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน ประชากรทั้งสิ้นมีจำนวน 8,302 คน มีผู้สูงอายุจำนวน 1,338 คน คิดเป็นร้อยละ 16.11 ของประชากรทั้งหมด การกิจและบทบาทหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะและพัฒนาพื้นที่ตำบลท่าแค เพื่อตอบสนองกับปัญหาและความต้องการของประชาชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการจัดตั้งองค์กรชุมชนต่างๆ ในชุมชน และตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแคโดยเป็นผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุในตำบลท่าแค องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแค (2560)

อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของภาครัฐยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่มาก ทั้งการขาดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิด และการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน การขาดแคลนผู้มีทักษะในการใช้เครื่องมือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ปัญหาเรื่องความพร้อมของทั้งภาครัฐและประชาชน รวมไปถึงการขาดผู้นำชุมชนที่มีอุดมการณ์ เสียสละและเข้มแข็ง นโยบายของรัฐบาลจึงเป็นนโยบายเพียงประชาสัมพันธ์ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552 ; โกวิทย์ พวงงาม, 2550) ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคแม้จะมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรวมกลุ่มของชาวบ้านและมีโครงการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แต่ก็ยังไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง เนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคผู้หนึ่งได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ยังไม่ครอบคลุม เพราะผู้สูงอายุมีความต้องการที่แตกต่างกัน ส่วนชมรมผู้สูงอายุที่จัดตั้งขึ้นมายังมีจำนวนสมาชิกไม่มากพอและขาดความต่อเนื่อง รวมไปถึงยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายด้านที่ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าร่วมรับบริการหรือร่วมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ได้ จำเป็นที่ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนท่าแค เพื่อ

พัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนมีผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ประกอบไปด้วย 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานภาพของผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี 2) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนของ ฌีลลวดิ บุรีกุล (2548) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในชุมชนในการที่ประชาชนใช้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบในการเข้าไปร่วมแก้ไขปัญหของชุมชน รวมไปถึงสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่าง ๆ เพื่อระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆให้กับชุมชน สำหรับกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องอาศัยความร่วมมือเพียรยงในการใช้อำนาจตัดสินใจเพื่อบ่มงไปสู่ความสำเร็จ Cohen and Uphoff (1980) แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดโครงการจากความต้องการ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบการเข้าร่วมโครงการ การสนับสนุนการบริหารงานหรือการประสานความร่วมมือ รวมทั้งการร่วมปฏิบัติด้วยแรงงาน แรงเงิน และทรัพยากรอื่น ๆ 3) การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ เป็นการร่วมรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นใน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ที่ร่วมกันตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนการร่วมกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น โกวิทย์ พวงงาม (2553) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเป็นการส่งเสริมชักนำ และเปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่ม องค์กร ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ดังนี้ 1) การเปิดช่องทางให้ประชาชนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้มีช่องทางการแสดงความคิดเห็น 2) การเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น และเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล และเป็นเวทีในการตัดสินใจ 3) การรณรงค์ส่งเสริมให้เกิดการรวม

กลุ่มตามความสนใจในลักษณะของชมรม รวมทั้งการส่งเสริมอาสาสมัครที่มีจิตอาสา เพื่อช่วยเหลืองานท้องถิ่น ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนในฐานะทั้ง ผู้ส่งเสริม ผู้รับบริการ และผู้ตรวจสอบ

แนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ” การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดของ WHOQOL Group (1995) จัดองค์ประกอบไว้ 4 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคมและสภาพแวดล้อมซึ่งสามารถวัดได้ครอบคลุม องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ และมีผลงานวิจัยหลายชิ้นที่พบว่า มีการร่วมดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่องของชุมชนที่ประกอบด้วย แกนนำผู้สูงอายุและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุตามองค์ประกอบคุณภาพชีวิตดังกล่าวสอดคล้องและตอบสนองความต้องการ ของผู้สูงอายุในชุมชน การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมดูแล และให้เกิดความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ (วันทนา งามกลิ่น, 2555 ; จริญญา วงษ์พรหม, 2558 ; ภูมิวัฒน์ พรวนสุข, 2558) แนวคิดเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการวิจัย ในครั้งนี้ กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การร่วมรับผลที่เกิดขึ้น และการตรวจสอบประเมิน ผลกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติการร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้งทาง สุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม เพื่อให้พร้อมการ เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบ แนวคิดโดยเชื่อมโยงตัวแปรต่างๆที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตผู้สูงอายุของ WHOQOL Group (1995) ใน 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านสุขภาพกาย 2) มิติด้านสุขภาพจิต 3) มิติด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและ 4) มิติด้านสภาพแวดล้อม กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของ Cohen and Uphoff (1980) ใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การตัดสินใจ (2) การดำเนินกิจกรรม (3) การรับผลประโยชน์ และ (4) การประเมินผล ซึ่งนำไปสู่ แนวทางการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ตัวแปรต้น

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

- ด้านสุขภาพร่างกาย
- ด้านสุขภาพจิต
- ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม
- ด้านสภาพแวดล้อม

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

- การติดัดตสินใจ
- การดำเนินการ
- การรับผลประโยชน์
- การตรวจสอบประเมินผล

ตัวแปรตาม

แนวทางการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตผู้สูงอายุ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสานวิธี โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลและการเลือกผู้ให้ข้อมูล

1.1 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลท่าแคใน 10 หมู่บ้านรวมประชากรทั้งสิ้นจำนวน 1,338 คน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ Taro Yamane (1970) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 308 คน

1.2 ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยตัวแทนของภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นผู้สูงอายุจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 30 คน 2) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากตัวแทนครอบครัวผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามแบบปลายปิดที่สร้างขึ้นมาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ นำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมหัวข้อที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ **ส่วนที่ 1** คำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยเป็นคำถามปลายปิดแบบมีหลายคำตอบให้เลือก และเลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียวจำนวน 7 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ภาระหนี้สิน การอยู่อาศัย จำนวนสมาชิกภายในครอบครัว **ส่วนที่ 2** คำถามเกี่ยวกับระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค ด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สร้างตามมาตรวัดของลิเคิร์ท จำนวน 32 ข้อ โดยมีหลักเกณฑ์การให้คะแนนคำตอบ 5 ระดับในสัดส่วนเท่ากัน คือ มีคุณภาพชีวิตในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดตามลำดับสิน พันธุ์พินิจ (2553) จากนั้นนำแบบสอบถามไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่าน ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือโดยการหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของ Cronbach (1990 อ้างถึงใน พงษ์รัตน์ ทวีรัตน์, 2540 : 125-126) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.982 ที่เชื่อถือได้สามารถนำไปเก็บข้อมูลจริงได้

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อยและการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบริบท สภาพแวดล้อมของชุมชน คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด ตัดสินใจ การวางแผน การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การสรุป ตรวจสอบและประเมินผลกิจกรรม และกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมการวิจัยเชิงปริมาณใช้การออกแบบสอบถามคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้วิธีประชุมกลุ่มเป็นหลัก

ควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของภาคีในทุกขั้นตอน ดังนี้ **ระยะที่ 1** ศึกษาบริบทชุมชนด้านทั้งกายภาพ โครงสร้างประชากร มิติสังคม/วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน **ระยะที่ 2** ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการนำผลการศึกษาในระยะที่ 1 มาพัฒนาเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ **ระยะที่ 3** การประเมินผลการดำเนินการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และ**ระยะที่ 4** การสรุป วิเคราะห์และเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ **ขั้นที่ 1** การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในการวัดระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค **ขั้นที่ 2** การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับบริบทและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแคโดยการเริ่มต้นถอดเทปประมวลข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล ทำดัชนีข้อมูล ทำข้อสรุป และนำเสนอข้อมูลในการนำเสนอข้อมูลมุ่งแสดงความคิดเห็นที่เด่นชัด และความคิดเห็นของผู้ร่วมสนทนา โดยอ้างคำพูด (Quotation) เพื่อเป็นหลักฐานประกอบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมและแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

สรุปผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. บริบทชุมชนและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของตำบลท่าแคเป็นชุมชนเก่าแก่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลที่ 1 โดยเรียกตนเองว่า “ลาวหล่ม” เนื่องจากมีวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนมีลักษณะเดียวกับภาคอีสาน ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนมีลักษณะเครือญาติและการให้ความเคารพผู้อาวุโส ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่มส่งผลให้เกิดผลกระทบจากภาวะวิกฤติน้ำท่วมอยู่เสมอๆ พื้นที่ส่วนใหญ่

ทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย และใช้เพื่อการทหาร การคมนาคมสะดวก มีการบริการสาธารณูปโภคอย่างทั่วถึง และมีคลองชลประทานส่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรและปศุสัตว์ สถาบันและองค์กรเกี่ยวกับศาสนา และวัฒนธรรมโดยมีวัดจำนวน 4 แห่งเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา การสืบทอดศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น การให้บริการสาธารณสุขมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบลท่าแคที่ให้บริการส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรค มีองค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคเป็นหน่วยงานบริหารส่วนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 10 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 8,302 คน เป็นผู้สูงอายุจำนวน 1,338 คน คิดเป็นร้อยละ 16.11 ของประชากรทั้งหมด โดยถือว่าเป็นตำบลที่อยู่ในเกณฑ์สังคมผู้สูงอายุตามนิยามขององค์การสหประชาชาติ การกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของ อบต. ท่าแค มีการจัดสวัสดิการทางสังคมให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ การส่งเสริมการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจำนวน 4 องค์กร ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มกองทุนบทบาทสตรี กลุ่มกองทุนพัฒนาสตรี และกลุ่มผู้สูงอายุ การดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เห็นเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่องได้แก่กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขภายในตำบลท่าแคที่มีสมาชิกจำนวน 154 คน ได้รับการอบรมด้านสาธารณสุขทำหน้าที่สื่อข่าวสารเกี่ยวกับสาธารณสุขให้กับชาวบ้านในตำบลท่าแค อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแคยังมีน้อย ขาดความต่อเนื่องและไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร รวมไปถึงขาดผู้นำที่มีทักษะการบริหารจัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค จากข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามของผู้สูงอายุในตำบลท่าแค จำนวน 308 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุระหว่าง 60-69 ปี มีระดับ การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา มีอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่มีภาระหนี้สิน อาศัยอยู่กับคู่สมรสหรือบุตร ธิดา มีสมาชิกจำนวน 1-2 คน ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลท่าแคโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มากที่สุด รองลงมาด้านสภาพแวดล้อม และด้านสุขภาพกายน้อยที่สุดตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค โดยรวม

(n = 308)

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลท่าแค	ระดับคุณภาพชีวิต		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านสุขภาพกาย	3.04	0.52	ปานกลาง
2. ด้านสุขภาพจิต	3.15	0.78	ปานกลาง
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	3.51	0.60	มาก
4. ด้านสภาพแวดล้อม	3.28	0.79	ปานกลาง
รวม	3.25	0.59	ปานกลาง

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผู้สูงอายุในตำบลท่าแค

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุในตำบลท่าแคจำนวน 30 คนในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ.2560 เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต สรุปได้ว่า **ด้านสุขภาพร่างกาย** ผู้สูงอายุในตำบลท่าแคมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพกาย มีโรคประจำตัวที่ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต **ด้านสุขภาพจิต** ผู้สูงอายุบางคนคิดว่าตนเองเป็นผู้ที่ด้อยคุณค่าในสังคมและเกรงว่าจะเป็นการระต่อบุตรหลาน ทำให้เกิดความท้อแท้ในการดำเนินชีวิต อีกทั้งความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพของตนเองที่มีความเสื่อมถอยทางร่างกาย **ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม** แม้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของเครือข่ายและบ้านใกล้เรือนเคียงที่มีความรักความสามัคคี ห่วงใยและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน แต่การรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรชุมชนสำหรับผู้สูงอายุยังมีน้อย **สภาพแวดล้อม** ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับครอบครัวและมีเครือข่ายอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน สภาพบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวยกพื้นสูง 2 ชั้น เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มจึงมักมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก อาณาบริเวณโดยรอบที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานเองและแบ่งปันกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง การรับข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นทางการจาก อบต. ท่าแค แกนนำชุมชน และสมาชิก อสม. แหล่งรวมข้อมูลข่าวสารอย่างไม่เป็นทางการ คือ ร้านค้าประจำหมู่บ้าน ที่เรียกว่า “สภาคาแฟ” ประจำหมู่บ้าน อีกทั้งมีหอกระจายข่าวประจำทุกหมู่บ้าน

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Cohen and Uphoff (1980) มีดังนี้

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคได้เปิดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ประชาชนภาคส่วนต่าง ๆ ในตำบลท่าแคได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค กลไกในการดำเนินงานโดยรับสมัครผู้มีจิตสาธารณะและพร้อมดำเนินกิจกรรมจากทุกภาคส่วนซึ่งไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณและอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ มีการกำหนดผู้รับผิดชอบและผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ในชุมชนอย่างชัดเจน โดยร่วมกันสำรวจข้อมูลในเบื้องต้นเพื่อทราบถึงบริบทและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนดังกล่าวข้างต้น นำข้อมูลมาวิเคราะห์และคิดหาแนวทางดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม ในที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ในการคัดเลือกกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนทั้งหมดรวม 12 กิจกรรม การดำเนินกิจกรรมถูกกำหนดขึ้นทุกเดือนเวียนไปตามหมู่บ้านครั้งละ 3 ชุมชน ได้แก่ **ด้านสุขภาพกาย** ได้แก่ กิจกรรมการตรวจร่างกายผู้สูงอายุ กิจกรรมการอบรมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกายผู้สูงอายุ **ด้านสุขภาพจิต** ได้แก่ กิจกรรม สวดมนต์ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม กิจกรรมเรื่องเล่าย้อนอดีต กิจกรรมร่ายย่อนยุค **ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม** ได้แก่ กิจกรรมประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมการแสดงมุขิตาจิตรสำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมอาชีพกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กิจกรรมเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมรักษาดินไม้ กิจกรรมกองทุนธนาคารขยะ

การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม กิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นได้มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและความสนใจ โดยมีเป้าหมายคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนงบประมาณและอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ ผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงานในชุมชน และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม กล่าวคือ กิจกรรมด้านสุขภาพกาย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าแคและ ชมรม อสม. ชมรมผู้สูงอายุ และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคเป็นผู้ดำเนินการหลัก กิจกรรมที่

ส่งเสริมสุขภาพจิตเป็นความร่วมมือระหว่าง อบต. ท่าแคและแกนนำในชุมชน และชมรม อสม. กิจกรรมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและกิจกรรมที่ส่งเสริมสภาพแวดล้อมเกิดจากความร่วมมือในทุกภาคส่วน ซึ่งทุกกิจกรรมมีเป้าหมายต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งสิ้น

การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการจัดกิจกรรมทั้ง 12 กิจกรรมที่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งด้านวัตถุและจิตใจของประชาชนในตำบลท่าแค โดยเป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ กล่าวคือ ผู้สูงอายุในชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ครอบคลุมทั้งการส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพที่ดีของร่างกายจากการได้รับการตรวจสุขภาพ เกิดการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพกายและการโภชนาการที่ถูกต้อง และการพัฒนาด้านจิตใจที่ได้รับการฝึกสมาธิเพื่อสร้างความเข้มแข็งของจิตใจนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข การสร้างความความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน เกิดความภาคภูมิใจว่าตนเองมีคุณค่าในสังคมและการส่งเสริมการรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ดี สำหรับในส่วนของการบริหารส่วนตำบลท่าแคสามารถบริหารงานที่สอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดไว้ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ โดยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่สนองตอบความต้องการต่อผู้สูงอายุและชุมชนได้ ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างพลังสามัคคีของชุมชน การร่วมกันสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และการรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในทุกภาคส่วนในการการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และที่สำคัญคือผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกลึกตนเองมีคุณค่าที่ชุมชนให้ความสำคัญและมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรม

การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล จากการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า ประชาชนในทุกภาคส่วนมีความตระหนักและให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

ด้วยความสมัครใจและกระตือรือร้น ร่วมแสดงความคิดเห็นพัฒนากิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างจริงจัง สังเกตได้จากการประชุมทุกครั้งจะมีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนมาก เนื่องจากตำบลท่าแคเป็นชุมชนเก่าแก่ มีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ อีกทั้งมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ผนวกกับการสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมถึงการประสานงานของแกนนำในชุมชนทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง และพบว่ากิจกรรมที่ร่วมกันจัดขึ้นนั้น ได้สร้างความพึงพอใจต่อผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ กิจกรรมที่ผู้สูงอายุพอใจและมีผู้เข้าร่วมในกิจกรรมมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมการตรวจร่างกายผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญและพึงพอใจมากที่สุด เนื่องจากปัญหาคุณภาพชีวิตส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุเกิดจากการเจ็บป่วยที่เรื้อรัง การได้รับการตรวจสุขภาพและการแนะนำการรับประทานอาหารให้ถูกสุขลักษณะ เหมาะสมกับวัยทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ผู้สูงอายุได้ให้ข้อมูลสะท้อนกลับว่า “การได้ตรวจร่างกายทำให้คลายกังวลเกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงที่เป็นอยู่ไปได้เยอะ เพราะรู้วิธีการดูแลตนเอง การกิน การอยู่ที่เหมาะสมกับวัย ปัจจุบันอาการมินหัวทุเลาลงไปเยอะ ไปวัดความดันก็ลดลงด้วย...”² สำหรับกิจกรรมที่พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพจิต คือ กิจกรรมถือศีล ฟังเทศน์ และปฏิบัติธรรม เพราะทำให้จิตใจสงบ ไม่วิตกกังวลกับปัญหาต่าง ๆ ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุพึงพอใจกับการได้ทำกิจกรรมร่วมนุยุค ที่ให้ความเพลิดเพลินใจ มีความสุขใจทำให้นึกถึงอดีตสมัยยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว สำหรับกิจกรรมด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมกล่าวว่า “ชอบกิจกรรมนี้เพราะในอดีตหมู่บ้านเราเวลามีนงานบุญแต่ละครั้งจะช่วยกันคนละไม้คนละมือไม่มีเกียจจนเลย และเวลาใครมีของอะไรก็จะแบ่งปันกันเพราะมีแต่ญาติๆกันทั้งนั้น...”³ และกิจกรรมกองทุนขยะเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุพึงพอใจเนื่องจากช่วยในการรักษาสิ่งแวดล้อมแล้วยังสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุให้เกิดความภาคภูมิใจ และยังได้รับสวัสดิการกองทุนเพื่อผู้สูงอายุด้วย

²สัมภาษณ์ผู้สูงอายุหมู่ที่ 6 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี วันที่ 30 มีนาคม 2560.

³สัมภาษณ์ผู้สูงอายุหมู่ที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี วันที่ 20 เมษายน 2560.

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอมือง จังหวัดลพบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคเป็นผู้มีบทบาทหลักในการสนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนทุกภาคส่วนในตำบลท่าแคเกิดการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กระบวนการขับเคลื่อนมีส่วนร่วมของชุมชนโดยอาศัยจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อส่วนรวมของประชาชนในตำบลท่าแค การมีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่นที่หล่อหลอมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน รวมไปถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีลักษณะแบบเครือญาติที่ให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสผู้สูงอายุ นำมาสร้างจุดร่วมในการตระหนักรู้ในความห่วงใยต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พร้อมกับการค้นหาอาสาสมัครจากผู้นำชุมชนที่มีจิตสาธารณะ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา มีความพร้อมในการดำเนินงาน พร้อมทั้งจะเป็นผู้ประสานงาน แต่งตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม มอบหมายภารกิจหน้าที่ตามความพร้อม ความถนัด ความสนใจ และยินดีที่จะปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อศึกษาถึงบริบทและสถานภาพคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นอยู่ ร่วมคิดค้นหาประเด็นปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น รวมไปถึงแนวทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและความต้องการของผู้สูงอายุ กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในตำบลท่าแคบนพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ในสังคม และสภาพแวดล้อม รวมไปถึงหาแนวทางขยายเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อเสริมความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอมือง จังหวัดลพบุรี สามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์อ้างอิงจากทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้ดังนี้

1. การศึกษาถึงบริบทชุมชนและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอมือง จังหวัดลพบุรี ทราบถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของตำบลท่าแคที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลที่ 1 ที่เกิดการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม

และประเพณีของชุมชนชาวบ้านให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันแบบเครือญาติก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน มีความห่วงใยและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และเป็นสังคมผู้สูงอายุตามเกณฑ์ขององค์การสหประชาชาติสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1980) ที่เสนอว่าบริบทหรือเงื่อนไขแวดล้อมของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการในปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพชีวภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และด้านประวัติศาสตร์ และสอดคล้องกับแนวคิดของ Beadle-Brown et al. (2008 : 380) ที่กล่าวถึง คุณภาพชีวิตด้านการรวมกลุ่มทางสังคม (Social Inclusion) จะเกี่ยวข้องกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มทางสังคม สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มทางสังคม บทบาทในการดำเนินชีวิตและการช่วยเหลือสนับสนุนต่าง ๆ การศึกษาถึงสถานภาพของผู้สูงอายุในชุมชนพบว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพกายมากที่สุด รองลงมาได้แก่สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับ วันทนา กลิ่นงาม และคณะ (2555) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จังหวัดเพชรบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุยังประสบปัญหาต่าง ๆ อยู่มาก ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และที่อยู่อาศัย

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 ภาคส่วน ได้แก่ ผู้สูงอายุหรือครอบครัว ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าแค ร่วมกันค้นหาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน กำหนดกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนทั้งทางสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม การดำเนินกิจกรรมโดยอาสาสมัครได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบการจัดกิจกรรมที่หมุนเวียนไปตามชุมชนที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 10 ชุมชนในตำบลท่าแคอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งทางสุขภาพกายที่ได้รับการแนะนำในการดูแลและสุขภาพที่ถูกต้อง การส่งเสริมการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย การมีความสุขที่ได้รับมีความสำคัญ และการได้เข้าร่วมพบปะสังสรรค์ บำเพ็ญประโยชน์ให้กับผู้อื่น การมีส่วนร่วมของชุมชนนอกจากเป็นการสร้างความรัก ความสามัคคีแล้วยังเป็นการสร้างเสริมสังคมผู้สูงอายุ

ให้มีคุณภาพอีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ WHO and UNICEF (1981 : 41) ได้นำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผล และประการสำคัญต้องตัดสินใจด้วยตนเอง 2) การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางสังคม 3) การใช้ประโยชน์ ประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม 4) การได้รับประโยชน์ ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือในรูปแบบของวัตถุ

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค อำเภอมือง จังหวัดลพบุรี พบว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้เปิดโอกาสและสนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนทุกภาคส่วนในตำบลท่าแคเกิดการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ขับเคลื่อนโดยอาศัยจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมของประชาชน นำวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กันลักษณะเครือญาติ การเคารพผู้อาวุโสมาสร้างจุดร่วมในการตระหนักรู้ในความห่วงใยต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผู้ร่วมดำเนินกิจกรรมต้องเป็นผู้มีจิตอาสา มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา มีความพร้อมในการดำเนินงาน และยินดีที่จะปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง สอดคล้องกับแนวคิดของนรินทร์ชัย พัฒนพงษา (2538) และ โกวิท พงษ์งาม (2553) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการและขั้นตอนที่เน้นเกี่ยวกับการส่งเสริม ชักนำ และเปิดให้บุคคล กลุ่ม องค์กรเข้ามามีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการด้วยความสมัครใจ มีอิสรภาพ และเสมอภาค วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยการปรึกษาหารือร่วมกัน ร่วมคิดค้นหาประเด็นปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น รวมไปถึงแนวทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและความต้องการของผู้สูงอายุ การกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในตำบลท่าแคบนพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ในสังคม และสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนา

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามองค์ประกอบคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านขององค์การอนามัยโลก The WHOQOL Group (1995) ประกอบด้วย ด้านสุขภาพกาย ด้านสภาพจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสภาพแวดล้อมรวมไปถึงการหาแนวทางการขยายเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อเสริมความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะผลการวิจัย

1. การค้นหาอาสาสมัครในชุมชนควรเป็นผู้ที่มีจิตอาสา มีความพร้อมในการดำเนินงานจะช่วยให้การบริหารงานส่วนท้องถิ่นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะสามารถตอบสนองตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชนได้

2. การแต่งตั้งคณะกรรมการควรดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม มีการมอบหมายภารกิจหน้าที่ตามความพร้อม ความถนัด ความสมัครใจจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3. การกำหนดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตควรมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุและครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านได้แก่ การพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์ของชาติเกี่ยวกับสังคมผู้สูงอายุต่อไป

2. ศึกษาการจัดสวัสดิการทางภาครัฐเพื่อผู้สูงอายุโดยใช้แนวทางคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นฐานข้อมูลในการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2550). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

- จริญญา วงษ์พรหม และคณะ. (2558). การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. (20 กุมภาพันธ์ 2560). สืบค้นจาก <https://tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/43650>.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). การมีส่วนร่วมแนวคิดทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ : พาณิชยพระนคร.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน : จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. กรุงเทพฯ : เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงษา. (2538). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่ : ศิริลักษณ์.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2552). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ภูมิวัฒน์ พรวนสุข. (2558). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดแพร่. (20 กุมภาพันธ์ 2560). สืบค้นจาก <http://www.graduate.ubru.ac.th/ubru-journal/assets/onlinefile/1436251738.pdf>.
- วันทนา กลิ่นงาม. (2555). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจังหวัดเพชรบุรี. *มนุษยสังคมปริทัศน์*, 14 (2), 36.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2559). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2558*. นครปฐม : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2553). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : วิทย์พัฒนา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแค. *ประวัติความเป็นมา*. (20 มกราคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.thakhae.go.th/history.htm>.

- Beadle-Brown, J., Murphy, G., and DiTerlizzi, M. (2009). Quality of Life for the Camber well Cohort. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 22(4), 380-390.
- Cohen, J.M., and Uphoff, N.T. (1980). *Participations place in rural development : Seeking clarity through specificity*. New York : World Developments.
- National Seniors Commission of Promotion and Coordination of Prime Minister's Office, (2002). *National seniors plan No. 2 (2002 -2011)*. Bangkok : Kurusapa Printing Ladphrao.
- The WHOQOL Group. (1995). The World Health Organization quality of life assessment. *Social Science and Medicine*. 41(10), 1403 – 1409.
- WHO and UNICEF. (1978). *Report of the international conference on primary health care*. New York : N.P. Press.
- Yamane, Taro. (1970). *Statistics : An Introductory Analysis*. Tokyo : Harper International.